

Lehekuu
19. päiv
2022

Nummör
10 (513)

Leht mass 0,50 €

UMƏ LEHT

V A N A - V Ö R O M A A R A H V A U M A N K E E L E N L E H T

«Imänd Maa 2022» Tarendi Ave maatüüst ja ilodusvõistluisist

Kae lk 2

Latsõ loi Sännä mõisan võrokeelist luulõt

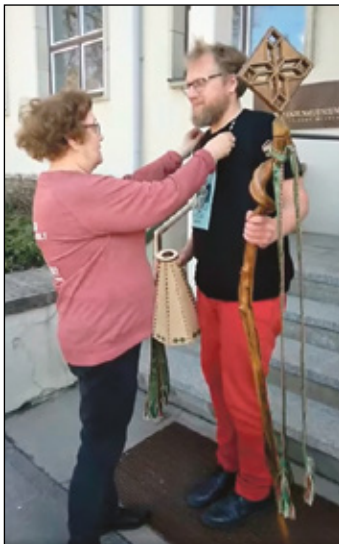
Kae lk 3

Kuis om võimalik mõtsa- eläjidega kokko leppü

Kae lk 4

9 771406 922005

Võro keele iist- kõnõlõja om Contra

6. lehekuu pääväl and mine-
vä kuu võro keele iistkõnõlõja
Korneli Viiu ammõdi üle vaht-
sõlõ iistkõnõlõjalõ Contralõ
(üleandminõ pildi päääl).

Luulõtaja Contra om jo aas-
tit võro kiilt avaligun paigan
pruuknu ja plaan uma ammõdi-
kuu joosul sammamuudu jaka-
da. «Edimält käve Prima Vistal
liinapää vastuvõtul ja raama-
dulaadal võro keele iist kõnõ-
lõman, ja kohegilõ trehvä vast
viil. Urbanilaadalõ kimmäle,»
lupa Contra.

UL

**Nuuri perimüsmuusikidõ võiki-
mängmise pääpreemiä tull Moos-
tele.** 6. lehekuul peeti Villändin
timahavanõ üleriigiline nuuri pe-
rimüsmuusikidõ võikimängmine,
minkast võtt ossa 49 7–19aastast
poiskõist ja tütrikku üle Eesti. Pää-
avvohinna sai Mooste rahvamuusi-
gakooli lõõdsapilõnõ Zolgo Uku.
Pääavvohinnas oll' seekõrd 500
euro suurunõ stipendiüm ja võitja
saa võimalusõ üles astu ka suvitsõl
Villändi perimüsmuusisiga festivaali
vallategemisel.

Üts preemiä tull' timahavatsõlt
võikimängmiselt Vanaalõ Võromaalõ viil.
Tuu oll' eripreemiä, miä anti Võro muu-
sigakooli opilasõlõ Misniku Viktorialõ.

Eesti perimüsmuusisiga keskus om
kõrraldanu perimüsmuusikat opvi-
lõ latsilõ ja nuurilõ võikimängmiisi
2009. aastagast. Ka seekõrd võis-
tõldi eräle pillirühmin ja opmisõ ao
perrä jagonõdi ummakõrda mängo-
rühmihe. Eräle rühm oll' ka perimüs-
ligu umaloomingu mängijele.

UL

Zolgo Uku.

Põlva latsipidol luudi maailma

RAHMANI JAN

**Päältnätä lihtsä, huugu
täüs, lühkü ja hää – nii või
kokko võtta 13. lehekuul
Intsikurmun peetü Põlva
maakunna latsi laulu- ja
tandsupido «Olõs mul
üts...». A ku kaia lava pääl
tettü sisse süvembäle, saa
selges, et peris lihtsä taa
lugu siski es olõ.**

Lugu, midä pido jutust, oll'
mitund pite ilmauumsisõ
lugu. Sinnä sisse poimitu
juhatusõ täämbäste päivä ja

muinasjutu seen käümine es
sekä päämist: ilm luudi, õigõm-
balõ munõsi kana suurõ muna
ja tuust saigi alostusõ kõik, miä
edesi tulõ. Ilmamuna kõrval oll'
tähtsä sümbol viil pannkuuk.
Kiä arvas, et maakerä koogi
muudu vällä näge, või säältk
maailma luumisõ vällä lukõ.
Esisugumaidsi sümbollõ võid-
sõ egäüts viil lõudä, näütüses
vana henge sümbol kala, miä
om tähtsä ka kristlusõn ja bu-
dismin.

A kõgõ päämine oll' taa pido
man iks tegijide lust ja huug.
Ja umakeelisüs. Laulõ ja tand-

sõ kokko kõütvä lugu oll' otsast
otsani umakeeline, ka osa laulõ
kõlasi umakandi keelen. Mu jaos
oll'gi pido korgpunkt latsiaia-
latsi laulõt nimilaul «Olõs mul
üts...». Ku joba väiku latsõ laulu
nii kõrraligult kõlama pandva,
sis om meil viil luutust.

Kittä tulõ ka pido lavastust.
Midägi es vinnü, kava oll' par-
ralõ nii pikk, et es jää peris
lühkü, a sai küland ruttu otsa.
Hariligult tüküse säändse pido
minemä kõgõ näütämises, midä
mõistõtas, ja tuu om kaejido
jaos paras piin. A Põlva latsipi-
do oll' kühl puhas lust.

«Olõs mul üts...»

Edimäne Põlva maakunna
latsi laulu- ja tandsupido
13. lehekuul 2022

Lavastaja: Tootsi Kristo
Stsenarist: Laanõ Triinu
Lavakunstnik:
Kägra Daana-Loreen

- Päält 700 tandsu-
ja laululatsõ
- Rāpinä ja Põlva muusiga-
kuulõ solistõ ansambli
- Mooste rahvamuusikakooli
pillilatsõ
- Põlva kooli puhkpilliorkestri
- Jõgi Riivo saatõansambli
- Külätiaatri Virvendus

Vahtsõ võrokiilse koorilaulu omma jõudnu noodivihku

UL

**Vällä om tulnu vahtsidõ võro-
kiilside koorilaulõ kogomik
«Liigu', liigu', laulukõnõ!». Noodivihun om 33 laulu, mil-
le siäst lõudvä hindäle laulu-
varra nii mihi-, naisi- ku ka
segäkoori.**

Seo om joba tõnõ võrokiilside
koorilaulõ kogomik ja kokko
säetü laulõst, miä saadõti minevä
aasta peetüle neländäle võrokiil-
side koorilaulõ ja -säädide kon-
kursilõ. Võistlusõlõ tull' pallo häid
koorilaulõ ja kogomik «Liigu',
liigu', laulukõnõ!» and kuurõlõ
võimalusõ pruuki näid ka aol,
miä jääs katõ Uma Pido vaihõlõ.

Noodivihun om peris vahtsit
koorilaulõ, niisama Vana-Võro-
maa kihlkundõ rahvalaulõ sää-
did, näütüses neländäl koorilau-
lõ konkursil pääpreemiä saanu
Ritsingu Alo rahvalaulusääde.
Segäkuurõ laulõst omma ko-
gomikun konkursil edimädse

kotusõ saanu laul «Kodutsõ'
tsirgu'» (muusiga: Kalmusõ
Rein, sõna: Adsoni Artur), tõsõ
kotusõ laul «Väiku sõsar vel-
lega» (muusiga: Ritsingu Alo,
sõna: Adsoni Artur), kats laulu,
miä saiva konkursil kolmanda
kotusõ: «Vikahtkaar» (muusi-
ga: Norman Triinu, sõna: Laanõ
Triinu) ja «Katõkõsõ» (muusiga:

Ermasti Margus, sõnad: Iheri
Rihhard). Laulikun om ka kon-
kursi kõgõ parõmb mihiikuurõ
laul «Ei olõ' rahha» (muusiga:
Ritsingu Alo, sõna: Iheri Rih-
hard). Lõvvüs nii veidemb teedä
ku ka laembalt tunnõtuidõ luu-
jido luudut, näütüses Contra,
Ilvese Aapo, Klaus Kristo,
Meistri Erki, Määri Andrese,

Kaalepi Aini ja tõisi loomingut.

«Seon välläandõn om laulõ,
midä om küland lihtsä oppi ja
opada, a säändsit laulõ kah, miä
uutva suurõmbat pühändümist,»
ütles lauluvihu nooditoimõndaja
ja koorijuht Otsari Silja. «Vast
andva vahtsõ võrokiilse koori-
laulu vunki mano kooriliikmi-
sele ülepää,» luut kogomigu
kokkosäädjä Tigasõ Merike.

Kogomigu välläandja om
Võro Selts VKKF. Kogomik
mass 5 eurot ja seod saa osta
Võro Instituudist vai telli Ti-
gasõ Merikese käest (merike.
tigas@wi.ee).

Kogomigu «Liigu', liigu',
laulukõnõ!» vällänäütamine
üten kontsõrdiga tulõ Moos-
te Elohelü aigu 15. hainakuul
2022 Moosten. Pääle vahtsõ
noodivihu laulõ kuuld sääl tõisi
vahtsõmbit võrokiilist koori-
laulõ. Ettekandja omma naisi-
kuur Tempera ja segäkuur Hil-
lari Võrolt ja ansambli Miinus
Seitse TaInast.

XVI URBANIPÄÄVÄ LAAT
Urvastõ kerigupargin
21. mail

8.00
Lipu ülestõmbaminõ ja palvus
**Aiakraam, käsitüü, laadalotõrii,
pannkoogi, paikligu sõõgi müüjä**
9.00 valimi kõgõ parõmbat **KODUVEINI**
9.30 Janika Solmanni kasvutrükü opitarõ
10.30 Seebimullõ kaemismäng
Laadalava pääl **Urvastõ kapell, Kerli ja
Sirli Hellamaa ja Duo Tuus**
12.30 tsõõrikäük kerikun ja
Maria Jõnssoni minikontsõrt
(flüüt)

Müüjä piät hinnast
kirja pandma!
Tel 5206001 (Airi)
uks@urvasteseltsimaja.ee
FB Urvaste seltsimaja

Esinejilõ saa teta ennõtusil
ni laadu piäl ku
Urvaste küläde Seltsi
konto pääle
EE031010402016676003

ANTSLA
VALD

URVASTE
KÜLÄDE SELTS

MÄRGOTUS

Midä naa tuulõ puhkva?

Tuul puhk. Om lehekuu keskpaik, a vällä minnä ei taha, selle et tuul puhk. Kõrras paotat ussõ, a tuul lüü tuu jäl kinni.

Puu kasvatasõ häitsmit. A tuul tulõ ja puhk häitsme õigõ pia lakja. Mõni puu julgu-i häitsmä naadagi, selle et tuul puhk.

A mida taa tuul puhk? Kas tä om tulnu, et tougada paati ja viia meid Kuramaa randa? Vai om tuul tulnu, et puhku är mi latsõ valu?

Aiatüüga ei julgugi pääle naada. Egä kõrd, ku aida kisk, tulõ miilde tuu vana laul, et kõik olf kõrran, a sis tull maru, miä murdsõ kasvo ja tühäs jäi aid.

Kardoka omma viil maaha pandmalda. Vanalrahval olf umbõs sääne nipp, et ku istut palla tagaotsaga kardokamaa pääl ja saat kümneni lukõ, võit kardoka maaha panda. A et maa pääl istu, piät edimäne pikne olõma är olnu. Kunagi talvõ poolõ vist kõrras vālki lei, a kas tuud saa lukõ edimädses pikses?

Vahtsõ ao rahvas rehkendäs kardokapandmisõ ao vällä traktorimehe perrä. Ku tollõl omma riista traktori külen, sis om õigõ aig. Kah üts võimalus.

Ei mõistaki arvada, midä naa tuulõ timahava nii puhkva.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molovihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee
Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee
Keeletoimõndaja: Laivi Org, laiviorg@gmail.com
Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:
Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellimine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Kiri Võrolt

Kirānik LUMISTE KATI and värskit mõttit,
kuimuudu egäpääväello vaeldust lõudā,
ja mārgotas tuust, miā parasjago
sūāme pääl.

Maa kutsminõ

Midä vanõmbas ma saa, toda ināmb tunnõ himmo ja sundi maal olla ja maa seen tsungi. Kortõrin elāmine om muu-tunu tõsitsõs proovikivis. Esierānis õdakist, ku välān om viil valgõ, tahtnu hoo-bis pindre vaihõl vai kasvu-majan nokitsa.

Maa ja mullaga toimõnda-minõ om mullõ kõgõ väke andnu ja pingõ är võtnu.

Lehekuun om maa kutsminõ mu jaos esierānis tukõv. Neo rohilidsõ värmi sada vafondust, edimādse meelüs-lilli, tiidmine, et kasvuma-jast saanu joba ummi redis-sit, täüt ilmadu suurõ haluga uma maja ja maatükü perrä. Tuuperäst käü nii sakõstõ ku võimalik sõbrannal külān. Avita täl lillipindrit tetä ja

ütenkuun panõmi värskist hainast kokko rohiliidsi väe-ga salatiid.

Luudus om parhilla ter-vüsele kõgõ parõmbat süü-ki täüs. Piä silmān võiulilli, naati, karulauku, paiulilli (põdrakanep) võrsit.

Võiulilli kasuliidsi uma-huisi tulnu külh hindāle miilde tulõta. Tä om üts te-güsāmp kihyte välläajaja ja massa puhastaja. Tä tapp vähārakkõ, hoit veretsukõrd tasakaalun ja vererõhku ma-dalamban. Võiulill avitas ka sis, ku siitmine om kõrrast är. Timā lehe võtva tsellulii-ti ja kolesterooli veidembās. Tuuperäst om parhilla patt üle-pää midāgi muud süvvā, ku om võimalik umma kihhā nii lihtsāle turguta.

Vāke täüs maa kutsmist kõigilõ!

Tarendi Ave vanaimä aian Lauri külān kuun kõgõ noorõmba poja Sandri, vanaimä Leili ja imä Edaga.

PILDI TARENDI AVE ERÄKOGOST.

Tarendi Ave olõ-i uutnu, et õnn taivast satas

«Imänd Maa 2022» tiitliga tarkvaraarõndaja pidä luku võru keelest ja maatüüst

Maa pääväl 22. mahlakuul sai eestlane ja võrukõnõ Tarendi Ave iludusvõistlusõ tiitli «Mrs Earth 2022» («Imänd Maa 2022»). Seo om üts suurõst hulgast üle ilma iludusvõistluisist, kon teema om mi planeedi ja keskkunna hoitminõ. Varahampa, 2021. aastaga süüks-kuul, võitsõ Ave ka Missis Estonia tiitli. Ave om abielun ja kolmõ poja imä, opnu om tä Kanepi gümnaasiumin ja Talna tehnikakoolin, tüütās ku tarkvaraarõndaja fir-man Bolt.

Kuis sa uma Vana-Võrumaa tausta tunnõtat?

Võrumaa juurõ omma iks tugõva. Ku ma kõnõla kelle-gagi, kes om viil Võrumaalt peri, sõs tegünes sääne häste selge kokkukuulumisõ tunnõ. Ma ei saa nii sakõstõ Võru-maal kävvü, ku tahtnu, käü jo tüül täüskotussõga, a kuun kõrra iks käü.

Üts mu vanaimä – Leili – elās Lauri külān Põlgastõ lähkūn Mõtstarõ talun. Tä sai just täāmbā (11. lehekuul) 93-aastadsõs. Sāäl mi käümi külānd sakõstõ abin, kas puid riita pandman vai muud tege-mān. Sāäl mi kuulõmi võru kiilt kah, nii et kuigi mi latsi-ga ei olõ spetsiaalsõlt kõnõlnu – vist piāssi? –, sõs nā saava iks aru. No näütüses, ku üteldās «uss om vallaolõ», sõs nā ei arva, et rāstik vai midāgi.

Tõnõ vanaimä – Loviise – ja vanaesä Eduard ellivā Ur-vastõ lähkūn Voonamāe talun. Loviise käest omma mul saadu võrukiilse raamatu, aabits ja muu. Neid ma loe ja vahepāäl lugõsi Umma Lehte kah. Lugõminõ om lihtsā, kõ-nõlda viil häste ei julgu.

Kas Kanepi koolin kah võru kiilt oll?

Jaa, üts kirāndüse oppaja vahel kõnõl, täl olli uma ütlemise võru keelen. Seo oll väega lahe, a kahjus ekstra es opata. Olf mõni luulõtus võru keelen, jõulus vai nii, a kooliprogrammin olõs võinu midāgi rohkõmb olla.

Kuimuudu tull mõtõ iludusvõistlusõst ossa võtta?

Ma käve aastal 2003 Miss TTÜ võistluisil. Seo oll tudõngiaig, olli sõs 19aastānõ, a määnegi kogõmus, midä iludusvõistlusõl tegemā piät, oll iks olõman. Sõs tull umbõs 18 aastat pausi ja minevā aas-taga suvõl soovitõdi, et ma piät kimmāle minemā Missis Estonia võistlusõlõ. Juhtu nii, et võitsõ seo är ja nüüt om tulnu paar rahvusvahõlist võistlust. Üte sõs võitsõ jäl är. Jantsoni Tiina, kiā Missis Estoniat kõrraldas, ütelf et mu võit suu-rõ ilma pääl oll illus kingitüs, Missis Estonia võistlus saa maikuun õkva 30aastadsõs. Iludusvõistlusõl käümine om huvitav kõrvaltegevüs ja loo-minguline kah, näütüses uma video ma lõika esi kokku.

Midä sa piät hindā tugõvambis külgis noil võistluisil?

Üts asi om seo, et sul piät olõma midāgi inemisile anda. Ku olõt illus, pikk ja tiit asju häste talendivoorun, sõs midāgi piät viil olõma. Mul omgi seo naisi ja IT-teema, et tarkvaraarõndusõlõ om hāā, ku sāäl tüütās rohkõmb naisi, ja seo om naasõlõ üts ideaalnõ ammõt.

Ma olõ üle 15 aastaga tands-nu, seo tulõ kah kasus. Tand-sunumbri talendivoorun om kõik aig efektne, niisama lava-liikminõ, midä koreograaf sääd. Tulõ kasus, ku ei piä pingutama ja liiga pallu ummi sammõ pääle mõtlõma.

Missis Earthil pidit sa seletāmā, midä egäüts saa esi tetā, et Maad hoita. Midä sa sõs kõnõlit?

Asju vahtsõstpruukminõ (taaskasutus) tulõ mul hās-te vällä. Ma ei käü poodin kilekottõga, mul omma uma tsõdsõ Elle tettü poodikoti. Ma sordi ilustõ asku (prükü), meil omma kotun erāle kasti. Päāvāpaneeli omma maja ka-tussõ pääl. Seo nimekiri oll viil peris pikk, mis ma võist-lustõs kirja panni.

Missis Earthi tõisi osavõtjit kullõldõn tull vällä, et meil

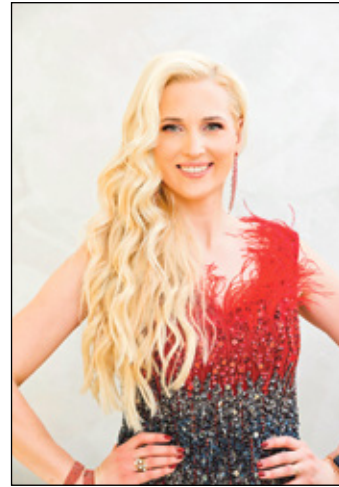
Eestin om külānd häste: õhk kõlbas hingādā ja om esiki peris puhas, meil om pallu mõtsa ja suud. Singapurin näütüses om uulidsa pääl tunnõ, et olõ-i midāgi hingādā, sāäl vōi murõ Maa käekāugi peräst egā päiv inemiisi mõttin olla.

Sa tüütāt säändsēn tunnõtun ettevõttõn nigu Bolt. Mille sõs om informaatika sääne ala, midä ka tüütārlatsilõ võis-i soovita? Või jo tunduda, et programmikoodi kirutaminõ om peris kuiv tüü?

Periselt om seo iks loomin-gulinõ tüü. Ma kiruta jah koo-di, tõlgi soovi puutri kiilde, a kiāki piät olõma kujundaja, vällä mõtlõma, kuis om pa-rõmb pruuki, arvu saama, midä pruukja tahtva, nõudit arvõstama. Midä ma olõ soovi-tanu, om seo, et ku teile miil-düs määnegi muu ala, näütüses meditsiin, juura vai kinnisvara, sõs om õigõ kats asja kokku panda. Ma soovita oppi IT-d, a minnā sinnā tüüle, kon tetās tarkvarra, näütüses meditsiini vai advokaadibüroodõ jaos. Säändsit inemisi, kiā tundva asja sisulidsõlt ja mõistva IT-d, olõ-i kunagi ülearvu.

Asa laemb taust om sääne, et tiimin, kon tegeldās näü-tüses äppega, piät olõma ka naistõrahvit. Nimä toova sisse naistõrahva kaemisõ ja uut-misõ, kuis pruukja meelest üts asi piät tüütāmā. Periselt mittõ õnnõ mehe ja naasõ. Ku liikmõ omma eri rahvidõ hul-gast, sõs katõtas är ka kultuu-rilidsõ vahjõ. Midä rohkõmb võimaluisi ettearvõstamisõga är katõtas, seovõrra parõmb lõplik asi saa.

Ku ma lätsi 2002. aas-tagal tehnikaülikuuli seod alla opma, sõs ma väega mõtli ja kolm kõrda täütse ankee-ti, kats kõrda tõmpsi paprõ purus, et kas iks minnā... Matõmaatika perrā valisi, matõmaatika mullõ miildü. Opmisõ aigu oll kah tõnõ-kõrd sääne tunnõ, et pakõ är, säänsē asja ma kül oppi es taha. Katskümend aastakka ildampa olõ väega rahul: mul om huvitav tüü ja seo ala pääl

Tarendi Ave «Mrs Earth 2022» võistluisil.

saat esi tüükotust valli. Palga üle ei vōi nurista ja tüüandja pruuvva meelütä egāsugu boonustõga, nigu sportmis-kompensatsioon ja pallu muud. Nüüt om Bolt, inne olli Microsoftin, mis varõmb ku umaette firma oll Skype, viil inne tuud oll Swedbankin.

Kuimuudu su miis ja kolm poiga omma seo vasta võtnu, et olõt kõrrast mitu missi-sõ-tiitlit saanu?

Hāste. Poiskõisilõ väega miildüs kaia, kuis emme om printsess. Ja mis mehelgi tuu vasta saa olla. A muiduki, eks seo om pallalt üts roll. Pääle võitmist magasi vällä ja lätsi aida, riibõs lehe kokku. Ma suta mõlõmbat tetā, tii gla-muursit pilte ja säälsaman lää aida pindrit kitskma. Illus kaia, ku pindre saava kõrda.

Maatüü miildüs mullõ väe-ga, olõ jo seoga üles kasunu. Nii hullult pallu kartulivõtmist ja hainategemist nigu meil sõsaraga latsõpõlvõn ei olõ vist nañalt kellelgi olnu. A ma ei kahitsa. Koskil seltskunnan just avastõdi, et ku kiāki om väega tubli ja tege mega pallu tüüd, sõs arvada tā om peri kostki Lõuna-Eesti talust. Eks taa nii omgi. Ku om probleem, sõs sa tiāt, et piät käändmā käüse üles ja asā är lahendama, mitte lihtsāle uutma, et õnn su ette satas.

Küsse SAARÕ EVAR

Latsõ loi Sännän võrokeelist luulõt

UL

12. lehekuul peeti Sännä kultuurimõisan Artur Adsoni nimelist ilolugõmis-võistlust. Seo ol' jo 20. kõrd, ku Adsoni avvus võrokeelist luulõt loeti.

Sännäle ol' luulõtuisi lugõma tulnu 28 Vana-Võromaa last – latsi ol' Mõnistõst Vilustõni ja Põlvast Oravani. Ossa võtsõ kolm latsiaida ja 11 kuuli. Kõgõ inämb erinevit luulõesitüisi, kokko neli tükkü, ol' Mõnistõ koolilat-silt, kedä juhend Asta Pazuhaniš.

22 etteastmisõ siän ol' nii traditsiooniliidsi luulõesitüisi ku muusikaga kirät kava. Võistlusõ nimiautori luulõtust loeti ütel kõrral: Artur Adsoni «Väiku sõsar vellega» kõlasi Parksepä keskkooli 5. klassi opilasõ Laura Potteri ettekandõn (oppaja Ene Kärg). Autoriist olli seokõrd kõgõ popimba Panga Milvi, Contra ja Häniläne. Kolmõ etteastja luulõtusõ ol' kirotanu timä imä.

Sännä om katõ suurõ võro kiräniгу – Artur Adsoni (1889–1977) ja Juhan Jaigi (1899–1948) – sünnü- ja latsõpõlvõpaik. Edimäst kõrda tulti kokko võrokeelist luulõt lugõma 30. vahtsõaastakuul 1999 Sännä inneskiste koolimajja, kon Artur Adson latsõn elli ja koolin käve ni mink kirjeldüisist («Kui elli ma viil Sännä koolimajan», «Tol aol ol' mulle kogu maailm Sännä») om täambädses saanu võro luulõ klassika.

Seokõrdsõ ilolugõmis-päävä kõrrald Võro instituut kuuntuün MTÜ-ga Sännä Kultuurimõis, tugõsiva Kauksi Ülle, Eesti Kultuurkapital ja Rõugõ vald.

RAHMANI JANI PILDI

Võistlusõlõ tulnu latsõ, juhendaja ja muu huvilidsõ Sännä kultuurimõisa saalin.

Ilolugõmisõ võitja Lisete Ilves Võro Kreutzwaldi koolist.

Brianna Kõvatu, Ranar-Timo Valtu ja Brigitte-Ellise Piirimägi Sõlekese latsiaiaist üten oppajidõ Lea Sika ja Maia Päevalillega.

Veli-sõsar Robin ja Liisbet Rõõmusoks Haani koolist.

ILOLUGÕMISVÕISTLUSÕ TULOMUSÕ KULLÕJIDÕ HINDAMISÕ PERRÄ:

I kotusõ sai Võro Kreutzwaldi kooli 5. klassi opilanõ **Lisete Ilves**, kiä lugi Contra luulõtust «Lumemehe nõna» (oppaja Raiili Leesalu).

II kotusõ sai Võro Sõlekese latsiaia keelepesarühmä latsõ **Brianna Kõvatu, Ranar-Timo Valtu** ja Brigitte-Ellise Piirimägi, kiä esitvõ üten ummi oppajidõ Lea Sika (mängse flööt) ja Maia Päevalillega luulõkava «Kodo om mul Võromaal».

III kotusõ saiva Haani kooli opilasõ veli-sõsar **Robin** ja **Liisbet Rõõmusoks** (2. ja 7. klass), kiä esitvõ Triin Rõõmusoks luulõtust «Mõtsik mõtõlus» (oppaja Kersti Leit).

Eripreemiä: **Kodokotusõ** eripreemiä saiva Rõugõ kooli 2.–4. klassi poisi **Artur Trumm, Eerik Org, Karl Kõva** ja **Raul Kuus**, kes esitvõ Anneli Lutsari, Evar Saarõ, Milvi Panga ja Johannes Siska luulõt kokko pant kava «Kevvõi ja uma kodo» (oppaja Anneli Nagel). **Elävõ esitüse preemiä** sai Rõugõ

latsiaia poiss **Kaarel Kasuk**, kiä lugi Milvi Panga luulõtust «Suvi» (oppaja Aire Taal).

Sännä mõisakeskuse eripreemiä saiva kolm etteastõt:

- Kääpõ põhikooli 3. klassi opila-nõ **Kenert Hillep**, kiä lugi Raimond Kolga luulõtust «Salm» (oppaja Jana Kähr);
- Orava kooli 5. klassi opilanõ **Mireli Koddala**, kiä lugi Häniläse luulõtust «Mälestüste mõtsa» (oppaja Ene Sainast);
- Vilustõ põhikooli 7. klassi opilanõ **Maritte-Arianne Plaado**, kiä lugi Lei-

la Holtsi luulõtust «Maq saisa...» (oppaja Aasa Liiv).

Võro instituudi eripreemiä sai Võro Kreutzwaldi kooli 6. klassi opilanõ **Joonas Koreinik**, kiä lugi Jaan Kaplinski võro kiilde pantut tundmalda autori luulõtust «Tap-liva lõuna puol liina...» (oppaja Helena Linnamäe).

Ütstõsõ tugõmisõ eripreemiä sai veli-sõsar **Uku** ja **Ilo Laan** (Väimälä latsiaid, Tilsa põhikooli 4. kl), kiä loi Triinu Laanõ kirotõt luulõtust «Mu tudukass Oiõ» (Uku oppaja Piia Peedel, Maivi Potter, Ilo oppaja Eve Hütt).

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimmi perilõimisõst ja tähendüsest.

Liba

Nimme *Liba* kand seoilmaaig-sõn Eestin 71 inemist ja sama nimme vana kiräviie kujul *Libba* 44 inemist. Tegünemise kotussit om neli.

Kõgõ suurõmb Liba suguvõsa tulõ Vana-Antsla valla Liba talurühmäst, midä no tundas ka ku Andsi. Tuu kotus om Rimmi ja Iiperä (Jõeperä) külä piiri pääl. Sääl panti priinimi *Libba* katõn talun, lisas viil sugulaisilõ vallan. Säälsaman elli joba 1687 *Libba Hans*. Viil varõmb, 1638, om elänü *Libo Miter* Uhtjärve külän ja 1627 sama miis *Libba Mitter* kongi Reidle kandin.

Rogosi mõisan om tõistsugumano nimelugu. Priinime *Libba* sai Hinomäe Kerstnä väümüis Rein uma perrega. Reinu esä Hindo vai Hint ol' Raudsepä Piitre tõnõ poig, sulanõ mitman talun, joba viiekümmedesl pümme ja poja man. 1811 nimetedi tedä *Raudseppa Libba Hindt*. Või olla, et Hint ollegi liba jalaga ja Rein sai esä hõigunime hindäle priinimes.

Vara mõisan Põha-Tartumaal panti *Libba* Liba Juhani katõ poja perrile. Paistus, et tuu nimi kuuli pia vällä. Liba talu nimi Varal om külh põlinõ, vähämbält 1744 olõman olnu, arvada, et joba Roodsi ao lõpun kah.

Pilistvere kihlkunnan Kesk-Eestin panti seo nimi Kabala ja Ollepa mõisan. Nime saaja olli peri Kahala ja Pibari küläst ni võisõva olla umavaihlõ sugulasõ. Seo om ainukõnõ kõrd, ku Liba nime man olõ-i nätä, et taa olõs tarvitõsonõn joba inne priinime pandmist.

Sõna *liba* vana tähendus om 'viltu, kaldu, ülenuka, nilbõ'. Säält om vast peri ka võru keele *liba* 'limba jalaga'. Olõ-i selge, kas *libasusi* om saad tuustsamast 'kövõra' tähendüsest. Sõna *liba* viil üts tähendus 'hatanõ' om levinü Saarõmaal ja ei putu seo priinime manu.

Vana nimi, eriti Miitral Vanan-Antslan ja Vara valla talunimi võisõ olla ka esanimi, näütüses säändsist õigõusu nimmist nigu *Liberat* (*Jluõepäm*) vai *Liveri* (*Jluõépui*). Tõsõst küllest om võimalik ka vana saksa nimi, näütüses *Liebhart*. Pikemb varjants om *Liibert*, lühemb võisõ olla lihtsalõ *Liba*.

SAARÕ EVAR

Kas ja kelle müvvä?

Tsirgu tegevä hoolõga pessi. Kiä säänest sorti, et uma majapedämise ega aasta ütte paika sisse säädvä, viskasõ vanna prahti kotust vällä, et pesä õks munõmises puhtamb saanu.

Inemise tahtva kah nii prahist ku ülearutsõist asjust vallalõ saija, aga olkõ külh, et meil om kiilde jäänü ütlämine, et ülearunõ tulõ mõtsa visada, mi nii tetä ei tohe. Ja enämbüisi ei tii kah...

Õks lõvvat kapist, sahvrist vai suhvlis kraami, mea õkva praht ei olõ, aga medä mitu aastaiga tarvitanu ei olõ ja om sinna unõtõt. No kohe panda vai sääntse asja, medä tuul aol, ku poodi vajaligust kraamist lakõ, kingituses tuudi, selle et pallä käega es tihka nigu küllä tulla.

Liinan omma vahtsõ tarvitamise poodi, kohe võit suurdõ kasti sääntse asja viiä, medä hennel vaija ei lähä, olkõ raamadu vai anuma vai ka kapin numbri võrra kokku länü röiva.

A kiä seitungide tagumiitsi külgi kaes, tuu om ammu tähele pandanu, et säääl tahetas

egasugutsõid asjakõisi osta ja tõnõkõrd om hind kah manu kirutõt, ku pallu lubatas massa. No nuu numbri omma külh hausi ajamise muudu...

Tunnus, et järest hullõmbas asi lätt. Ku mõni aasta tagasi taheti peris vannu anumõid ja vaasõ ja pilte, siis nüüd om venneaigsõid kah hirmudu omma rohkõmb ette kaema nakanu, sis ei kirutõda enämb kuulutustõ, et tahetas kodu tulla, olkõ noh, et tegelikult enämbüisi tuud õkva tahetas. Ja et asi julgõmb olõs, om ültü ka nii, et perekond ost, mitte üksik meesterahvas.

No egal asjal om mitu otsa, tõnõkõrd enämb ku kats. Või ju olla, et järest enämb om nuid, kiä hennel kodu muusõumi tahtva tetä. Ega tuugi halv ei olõ, ku loodõtas tuud kraami perän kallimbal edesi müvvä, aga tuud edimest müüjät ei olõ illus pettä. Tükis olõma ka säänest rahvast, kiä külh kuulutusõn vanõmba kraami iist suurt raha pakva, aga ku asja nägevä, siis ütläse, et ah taassama omgi... Mul naid joba om mitu tükkü. Odavamalt võt-

tunu külh... Ja siis või juhtuda, et kaupmehe silmä hoobis nuide asju manu kinni jääse, medä ärä anda ei taheta, ja ta kuigi enämb tarõst vällä minnä ei taha.

Tutva vanaprovvva kõnõli, et ku morsiklaasõ himustaja tarrõ lask, tahtsõ tuu vai puulvögüse ärä osta ummamuuu anumat, medä kelgi tõsõl ei olõ ja mis vanainemisel jo noorõlõ sugulasõlõ perändä lubatu. Tä üteli, et ilmangi enämb kedägi nii tarrõ ei lupa, et mõni uma tutva vai sugulanõ kah manh ei olõ. No mis tetä, karahvine ja vaasikõisi-klaasikõisi olõs tark ärä müvvä külh, aga kedä sa usut ja kedä ei?

Ma tei kah ildaaigu pruuvi, ku üte kuulutusõ pääl kõlisti ja ütli, et mul om sääntseid asju, mea kuulutaja taht, aga ma kodu ei kutsu, saami vällä kokku. Ja ku edimetse huuga küüsü aadressi, sis tuu jutu pääl, et kodu sisse ei saa, lubati pea tagasi kõlista, medä muiduki ei olõ tett.

Nii et olkõ noh, et kotun ülearust kraami, kaemi taa vanavarakaubandusõga ette!

NÕLVAKU KAIE

Pulga Jaani mõtõlus

Kutsikiid ja kassõ inämb ei uputõda

Ildaaigu ol' mu pinil neli kutsikat. Kuuluti internetin, et vast kiäki taht. Tahtjiid ol', aga kõik tahtsõva inne imäga nõvvu pidädä. Helü perrä täüskasunu inemise, aga näe kui häste kasvatõt: imä lubalda kutsikat ei võta! Lõpus, ku kutsikiil nisaig läbi, helistivä kats miist. Noidõga ol' kats nalla: kas ol' näl imä koolu vai es olõ nimä vanõmbiide nõuandiid kunagi tähele pandnu ja harinu kõkkõ uma pääga tegemä. Ma ei imes-tä, ku näid poiskõsõst pääst koolist vällä taheti visata vai vi-satigi. Mul hindäl sai kah kesk-koolin sääne hädä üle eletüs.

Ku kuulõt mõnt hädä tüümiist kitetävät, sis lõvvüs alati mõni imestellejä: mõtlõ um-mõta, koolin ol' sääne pujään ja raamatulõ tä joht tark es olõ, a nüüd... Ja kodu täl kah kõr-ran, kõik vajalik olõman. A vast omgi asi tollõn, et nüüd saa tä tegeldä tuuga, midä elun tõtõtõ vaia om. Käskmälä, esihindä tarkusõst.

Ku ma pörõlt umma kesk-kooli matemaatikat miilde tu-lõta, sis üle poolõ aast kulusi nukafunktsioone pääl (siinus, koosinus, tangens, kootangens, seekans, kooseekans). 60 aasta joosul om vaia länü õnnõ tuud tiidmist, et pulli asõmõ täüsuka tangens piät olõma üle nelä (üte meetri pääl 4 cm nõsõmist). A matemaatika om siski üts kim-mäs tiidüs, võrrõldõn aoluuga. Aoluust opsõmi, et 1242. aastal tulli Mongooliast vallutaja poo-lõ miljoni sõamehega, egälülõ kolm tagavarahobõst. Kats mil-jonit hobõst tulli Vinnemaalõ ja seie säääl kõik ärä. Mongoli es tiiä 700 aastat umast suurõst vallutusõst midägi.

Ku siia manu panda Darwin uma ahvist arõnõnu inemisega, sis om mii umaaignõ koolihari-dus piaaigu paigan. Ja omgi loo-giline, et ellu veevä edesi nuu, kiä koolin raamatutki vallalõ es tii.

Seo jutu pääl ei massa pistü aia loosungit «Elagu harima-tus!». Võinu kaia hoobis tõist kül-ge: elägu uma pääga mõtlõminõ!

Ja viil: vanast ol' üts väega ropp nali, ku sittõt tõsõ püksi täüs ja kutsõt rahva kaema. Nüüd om tuu asja nimi feik ja tuu iist mas-tas tegijiile roppu raha.

Ah et millega ma rahul ei olõ? Kutsika saiva vahtsõ kodu, üte jäti hindäle. Kolmanda vei är üts naistõrahvas katõkuutsõlt ja küs-se: kas naa tarõst vällä kah omma saanu? Ütli, et naa ei olõ tarrõ saanu. Es usu. Kolmõkuutsõlt ol' mu kutsikal lambakarja ajamine selge ja sis naksi helistämä nuu, kiä imäga nõu pittivä. Vanast tiidsevä kõik: ku kutsik om kolm kuud vana, sis säält inämb peris umma pinni ei kasu.

Mõnikõrd om tunnõ, et Ine-mine upus, a inne põhjamine-kit press tä hindäl peräsooliku tühäs. Inemise vaosõ põhja ja säääl om hää värske vesi, a jun-ni nõsõsõ vii pääl. Ja sis küsü hindä käest: kas ma taha olla tan vii pääl vai säääl vii all, kon vähämbält värske vesi?

Mitte ei mõista hindäle vas-tada.

PULGA JAAN

Kokkokõnõlus rebäsega

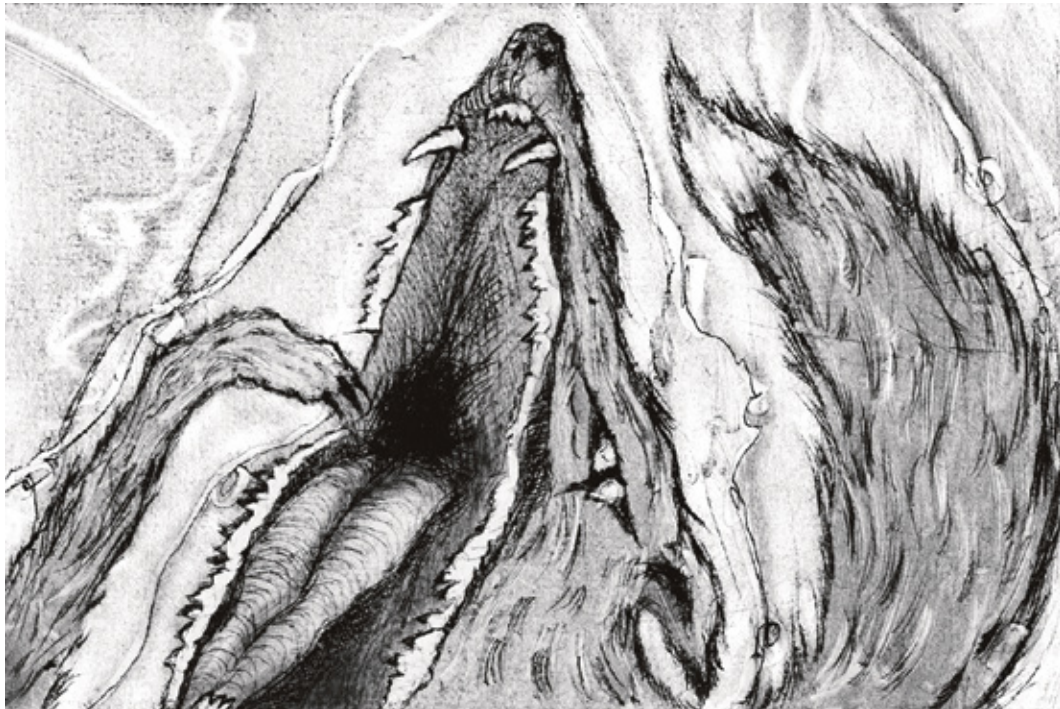
MÕTSA MIILI

Seo jutt kõnõlõs tuust, kuis mõtsaeläjidega om võimalik kokko leppü. Kõigil eläjil ja egäl aktiivsõ elovaimuga hingelidsel (ma mõtlõ noid, kiä ümbre juuskva, hingäse, jahti pidävä) om õigus ello jäiä.

Mõnõ aastõ tagasi ma naksi kannu pidämä. Kõgõpäält ost-sõ viis odavat kinnitsen ruumin olnut kannu Valgamaalt Linnu talust. Nuu olli nii ulli, et repän vei kõik üteviisi är.

Sis ütškõrd, ku mul olliva joba säändse kana, kelle haudjakana esi muna seest vällä olf haudnu, kuuldsõ ma tarõst suurt larmi ja lätsi vällä. Kõik kana olliva kaonu ja üts suur sulõtuust musta kana küllest olf muro pääl maan.

Õdaku pääle tulliva kõik ummist käkmiskotussist väl-lä, a tuud musta õs tulõ. Ku joba peris pümme olf lännü, tulf tuu must kana kodo. Per-

HOLMI ÕIE TSEHKENDÜS

se olf piaaigu pallas ja limbas veidükese.

Ma esi inne tuud väega palssi jumalat ja rebäst, et las-ku tuu kana vallaõ ja tulku võtku mõni kikas.

Järgmäne päiv olf repän mu muru pääl umbõs kolmõ miitre pääl mullõ väega lähkүн ja kai otsa, nigu olõs küsүнү vai ütelnü: «Anna süvvä!» Ma vei ruttu nurmõ viirde krõbinid ja

muud pinisüüki.

Är tuu süük säält kat-tõ ja repän ei olõ inämb kanavargil käünү, joba pia neli aastat. Tervütä kõiki mõtsaeläjit. Ja tennä kah.

Vii minnu kodu!

Seo lugu juhtu veidü inne Euruupa raha tulõkit, sõs ku krooni viil karmanin krõbisi. Ma ei nakka õigit nimmi siia kiroutama, kül nä tundva hin-näst lugõdõn är. Ütleme, et luu päätegeläse olli Mihkli ja Kallõv.

Rõugõ poodi iin trehväs ütäl suvõõdagul kõndma üts Viitinä külä lähküst peri miis Mihkli, kes tahtsõ hirmsat muudu kodu poolõ sõita. Esi olf joba hää auru all. Arva-da, et olf üte pehmen pudõlin kangõmba suurõ ollõ är kulistanu. Käve iks poodi iin massinidõ man, mis tükü per-rä tulliva ja lätsivä, ni pallõf kodu viimist. Es saa tükki aigu kinkagi kaubalõ.

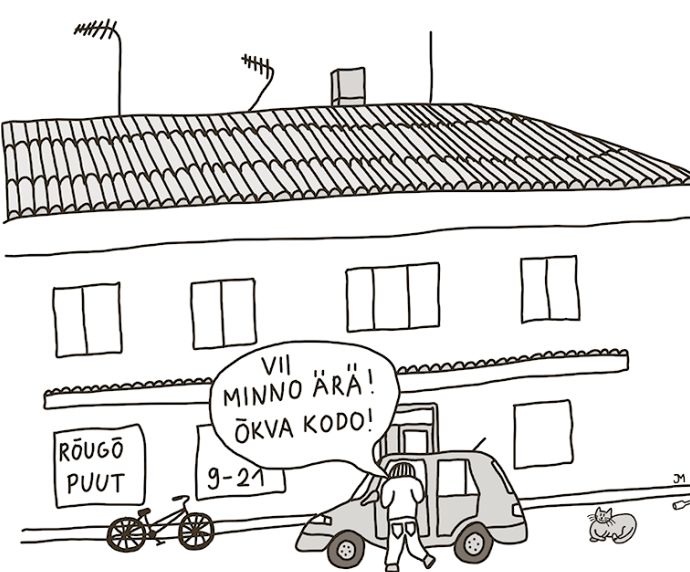
Sõs tulf timä manu üts avita-ja inemine Kallõv ja ütäl: «Ma vöi sinnu kodu är visada.» Täl samalõ poolõ sõit ja Mihkli talu timä tiiootsast vast nii kolm kilomiitret edesi, tä nõun uma massinaga Mihkli är tarõ manu viimä.

Mihkli kobisigi kõrraga

autu pääle, miil väegadõ hää. Pallund olõ es täl joht kodu astu, a päiv pikk, vaim väsü-nü, samm kõvvõr ja nuu mõnõ kilomiitre sõitu iks väega abis. Saabast kulus kah niimuudu vähämb. Pandsõvagi poodi iist ütenkuun minekit. Jõudsõva massinaga Mihkli tarõ aia taadõ ja kodu jõudja nakaš karmanist är rüntsütedüt kümnet kruuni sõidu iist tenus pakma.

Kallõv, kes massina rooli takan olf, ütäl: «Nakka ei ma joht su käest rahha võtma taa mõnõ kilomiitre iist, tõi su niisama hääst meelest är kodu.»

Kõrvalistmõ pääl sai Mihkli peris pahatsõs ja käräf: «Kuis nii, sa ei võtaki rahha vasta vai, ei võta sukugi vai?» Kallõv rapuf tuu jutu pääle viil kõrd pääd. Tuupääle nakaš Mihkli hirmsalõ vandma. Sõs kostsõ: «No kurram, olõs sa mullõ taad varõmb ütelnü. Ma olõs poodist viil üte väiku ollõ taa rahapaprõ iist saanu. Ei võta sõs rahha vasta vai?» paksõ tä viil. «Ei võta jah,» ütäl autujuht. «No sõs vii min-

MARGI JAANUSÕ TSEHKENDÜS

nu õkvalt Rõugõlõ poodi manu tagasi, ma võta viil üte ollõ ja tulõ hoobis jalaga kodu,» ütäl Mihkli pahatsõ helüga.

Mis tan iks ja ollgi nii. Kallõv, hää süämega miis, käändsegi otsa ümbre ja sõit-sõ Rõugõlõ poodi manu tagasi, Mihkli perä pääl. Pandsõ mehe maaha. Mihkli külh veidü kopõrd, a tormaš iks kipõl sam-

mul puuti. Kallõv kergüf tuu pääle olgõ ja lassõ esi är kodu poolõ minekit. Mis ollõjanuta-jast tuu õdagu edesi sai ja kuis tä peräkõrd kodu jõudsõ vai es jõvvaki, tuu kotsilõ ei mõista inämb midägi üteldä.

Vot säändene peris tõtõelulinõ lugu juhtu Rõugõ kandin aastit tagasi.

MARGI JAANUS

Latsilõ

Vastus saada
üte nädäli joosul
meiliaadrõssi pääle
latsinukk@umaleht.ee
vai postiga:
Uma Leht,
Tartu 48,
65609 Võro.

Vastussõ mano panõ
kirja uma nimi, vannus
ja kimmähe ka
postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas
vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva
Võro instituut
ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus:
LAVVAMÄNG

Avvohinna saa
HEINMETSA HUGO (11)
Häätarõ küläst.

Otsi' taast tabõlist üles võrokeilse' võro perekunnamime'. Perräjäänüst viiest tähest saat kokko üte tsirgunime, miä om kah perekunnamimi.

Katai, Kesv, Kuus, Kägo, Kängsepp, Luu, Lõokõnõ, Läte, Nurm, Orrav, Piho, Ploomipuu, Phuum, Pähn, Pääsläne, Repän, Sikk, Sisask, Tuvikene, Uibu, Urb, Varik, Visnapuu

P	O	H	I	P	M	U	U	P	A	N	S	I	V
E	L	P	S	U	P	P	E	S	G	N	Ä	K	L
N	A	O	U	I	E	N	Ä	L	S	Ä	Ä	P	Õ
E	R	L	O	I	K	T	U	K	U	B	I	U	O
K	P	S	V	M	A	K	U	Ä	N	U	R	M	K
I	B	R	U	A	I	T	L	G	K	E	S	V	Õ
V	P	Ä	H	N	R	P	A	O	E	T	Ä	L	N
U	R	E	P	Ä	N	R	U	K	S	U	U	K	Õ
T	K	S	A	S	I	S	O	U	K	I	R	A	V

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst
Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Naaru täus sõda

Elli Läänemaal talomiis, kiä olf tunnõt esierälidse ihnusõ poolõst. Külä laulumeistri olf tä esiki laulu sisse pandnu: süü suppi sussikundsaga ja lõikas leibä nõõriga.

Ei olõ halva ilma hääldä. Tuu peremiis olf väega tüühimolinõ ja nõudsõ tüüd kõigilt, kiä talon olliva. Peremehele es miildü, et poisi üüse aita tütrige mano tüke, selle et väsünü tütrigu es tii järgmäne päiv nii häste tüüd.

Olf suvi. Üts üü kuuldsõ pere-miis moro pääl hellü. «Ah ti mai-da, tulõti jäl mi tütrikit ründä-mä!» Tä tormaš vällä nii, nigu tä asõmõ päält pistü sai: pikä hammõga ja pükseldä. Sattõ tre-

pi pääl maaha, selle et sinnä olli poiskõsõ säädnü üsätäve ohtjit.

Karistusopõratsioon olf tuus kõrras läbi. Poisi kaiva aknõst, kuis vanamiis olf tarõn uurakil ja mutt kofaš nõklu egält puult, kohe täl olli nuu sisse lännü. Vanamiis õnnõ oiaš ja ägisi.

Ega tuuga taa sõda es lõpõ. Küläpoisi mõtliva kõrrast vaht-sit vigurit vällä. Ütskõrd sokuti poisi haouniku abiga pulli aida pääle. Pull naas säälmügmä ja vanamiis pidi poissõlõ mas-ma, et nä pulli alla toonu.

Sääne olf taa sõda peremehe ja küläpoissõ vahel, kon es olõ surma ja laipu, a olf silmävett ja pallo naaru, selle et külärähva-lõ olf jo kõik teedä.

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Halva unõnõo

Ma kuuli raadiost, et maakerä omgi naanu taasperi käümä. Pallo riigi omma käändnü uma elo tõistpite. Ameeriga lätt viis-kümend aastat tagasi ja taht är keeldä naisi õigusõ esi otsusta, kas või aborti tetä. Türkmenis-tani naasõ vöi-i inämb mää-nestki kunstlikku vidinät külge panda, ei küüdsi, ei tisse ega võlssripsmit. Säälm võetas iin-kujjo Afganistanist, koh om nai-si õiguisiga õkva keskaigu taga-si mintü ja naasõ piät näo peris kinni katma. Muido pandas näi-de miis vai esä vangimajja.

No kõgõ tuu pääle olõ-i imeh-tä, et Vinnemaalgi om eloga pia sada aastat tagasi mintü. Täambä sada aastat tagasi alosti Moskvah pioneeri. Näil olf eski uma aoleht Pionerskaja Pravda, mis tähendäs pioniire tõtõ. Par-hilla om asõmõlõ tulnu Putin-skaja Pravda. Esihindäst om Putini jutt õigõ, õnnõ tä piässi kõkkõ tuud piigli iih esihindäle ütlemä. Mitte et täl om õigus ni

ülejäanü maailm saa asjust võls-si arvu. Taa kõik om nigu halv uni, miä ei taha är lõppõ.

MUDA MARI

OPIPOISIST MEISTRES

Tarto Ülikooli
Villändi kultuuriakadeemia
metalliosakunna üliopilaisi
etnograafilidsi ehtide näütüs

9. MAI – 9. JUUNI 2022

Karilatsi Vabaõhumuuseumin

TARTU ÜLIKOO
Villändi kultuuriakadeemia